

הגדעונים

ימים ראשונים – הקמת מערכת הקשר האלחוטי

את הימים הראשונים, הקמח התשחית והמסגרות, לקראת בואם של הגדעונים לאירופה, היטיב לתאר פרופ' יואב גלבר. כולהלן:

"הפעלת מיבצעי העפלה ימיים מתואמים מחופי אירופה חייבה מערכת קשר אלחוטי בין ארצות היציאה, הספינות והארץ, מערכת שכמותה לא הפעיל עדיין שום גורם בישוב...למוסד לעלייה היה נסיון מסויים בהפעלת קשר אלחוטי לצורכי העלייה היבשתית (מעיראק), אך קיומו של קשר אלחוטי עם ארצות היציאה והספינות היה חידוש בתחום ההעפלה הימית. עתה היה צורך לקיים קשר שוטף ודו-סטרי עם מספר גדול של ארצות באירופה, לעתים יותר מתחנה אחת בכל ארץ, ועם כמה ספינות בלב ים. צריך היה למצוא דירות ולאכסן בהן בתנאים מחתרתיים את התחנות; לבנות את המכשירים ולהפיץ אותם במקומות שנקבעו באירופה כולה, ולתאם את התדרים וזמני השידור. עיקרה של מערכת הקשר נבנה באירופה עצמה, בלא תלות בארץ, בידי החיילים היו גם החומרים וגם הידע המקצועי הדרושים לבניית המכשירים; היתה להם אפשרות למקם תחנות בתנאי-חשאייות מתאימים, אם במועדונים ואם בבתים מבודדים ששכרו, ויכולת להעביר את המכשירים למקומות הנחוצים. יצחק לוי, שליח ההגנה, שנשלח להקים את מערכת הקשר באיטליה, נשען על...פלוגת הנדסה 544. במועדון של שלוחת היחידה בנפולי הוקמה תחנת אלחוט...אנטנה גבוהה נבנתה בהכשרת 'דרור'. בונה המכשירים היה רענן רובינשטיין, טכנאי ששירת בפלוגה 544...מאוחר יותר הוקמה תחנת אלחוט נוספת, ליד מילנו...באותו הזמן רוכז בהכשרת מגינטה ליד מילנו ציוד רדיו משלל הצבא הגרמני שמתוכו הוצאו חלקים שהיו חשובים לבניית המכשירים...לקראת סוף המלחמה עבר יצחק לוי לצרפת, ולאחר הנצחון הקים תחנת אלחוט במרסיי וליד פאריז...מכשיר נוסף נשלח ליוון...לאחר מכן בנתה המעבדה מכשירים בשביל הספינות שהפליגו מאיטליה, יוון וצרפת. הגדעונים שנשלחו מן הארץ על ידי שירותי הקשר של

ההגנה והמוסד, כבר מצא תשתית מוכנה של מכשירים ותחנות, וניתן להם להתחיל בהפעלתה". (1)

הגדעונים היו אנשי הקשר, אלחוטי הים ומלווי ספינות המעפילים, שעשו דרכן בים, ובחבריהם אשר פעלו מולם בתחנות הקשר הנייחות באירופה, אפריקה, אסיה ואמריקה, שהיו בקשר רדיו עם חבריהם בספינות. (2)

גדעונים בפעולה

יהודה ארזי היטיב לתאר את חלקם ואת נהיגותם של מפעילי הרדיו, הגדעונים, אשר איפשרו את הקשר בין כל מרכיבי פעילות ההעפלה באיטליה בפרט וברחבי אירופה בכלל. ציין ארזי, ובלשונו:

"הרדיו מילא תפקיד חשוב ביותר בעבודתנו באיטליה, וכן באירופה כולה...פה היו שלוש תחנות קבועות – המרכזית במילנו, ושתי האחרות בנפולי ובריו. את עניני הרדיו באיטליה ריכז משה ירושלמי (כינויו היה מריו) ולרשותו עמדו גדעונים – גברים ונערות שנשלחו מהארץ ועבדו בתחנות השונות. עבודת הגדעונים היתה קשה ומאומצת. הם היו מועטים...ועבדו במשמרות ללא מנוחה, בתנאי מחתרת וחשאייות". (3)

במסגרת "המוסד לעליה ב" פעלו 213 גדעונים, אשר על פי הנתונים הסטטיסטיים התברר כי:

א. ב-79 מתוך 96 ספינות המעפילים של "המוסד לעליה ב" הפליגו אלחוטאים-גדעונים.

ב. מכין 213 הגדעונים שירתו 65 בים כאלחוטאים וכמלווי ספינות העפלה.

- ג. מאז מלחמת העולם השנייה שלח "המוסד לעליה ב" 65 ספינות מעפילים, כאשר רק אחת מהן יצאה לדרכה ללא גרעוני.
- ד. אחד הגרעונים (גרישא שוטוב), השתתף בשבעה מסעות.
- ה. גרעוני אחד השתתף במסען של 5 ספינות, ועור שבעה גרעונים היו כ-3 ספינות מעפילים כל אחד. (4)

חנות האלוט ליד מילנו

מקור השם 'גרעון'

נמצא שתי תשובות או גירסאות למקורו של שם זה. הגירסא האחת מספרת על האלוטאי גרישא שוטוב, אשר במסע עם אלוטאי יזוני, הציע לו זה לשנות את שמו, בעל הצליל הרוסי, לשם עברי מן התנ"ך - גרעון. ואכן, כינוי זה דבק בגרישא בהמשך, כמו גם לאלוטאים הימים ולרשת ההעפלה כולה. הגירסא השניה, מזכירה את פרץ רוזנברג, מותיקי שירות הקשר ב"הגנה" שהשתמש בשנת 1938 בשם 'גרעון' כשם צופן למשדר הרדיו באפיקים. (5)

שמחה אבן-זוהר ועקב יאן

יחידת הגרעונים הוקמה בחודש אפריל 1937 ובראשה העמיד מטכ"ל ה"הגנה" את שמחה אבן-זוהר (6), אך את עיקר תנופתה קיבלה היחידה לאחר מלחמת העולם

השניה כאשר הישוב היהורי נרחם למבצעי העליה וההעפלה של היהודים העקורים, ניצולי השואה. בשנים 1945-1948 היו חלק גדול מכין הגרעונים, שפעלו בספינות המעפילים, חברי פלמ"ח שהושאלו מיחידותיהם לצורך מילוי המשימה. הם שובצו לתפקידם בהתאם לקביעת "המוסד לעליה ב", שנעשתה כתיאום עם יעקב (יאן) יובסקי (ינאי) (7), מי ששימש אז כראש שירות הקשר הארצי ב"הגנה".

האלוטאי שלמה רוזן בתחנת בפראג

שומה לציין כי מלכתחילה היו הבעיות שניצבו בפני האלוטאים בקשר עם אניות כלב-ים שונות מאלה של הקשר השגורתי בין הישובים בארץ, בהם: מרחקים גדולים, מניעת קליטת השיירות על ידי שלטונות משמר החופים, או על ידי גורמים זרים אחרים, החוקת המשדרים בירי אלוטאים בודדים המנותקים משירותי מעבדה, אי הודאות הקשורה במסלולי ההפלגות וכמועדיהן, הכוונת הספינות לחוף מבטחים, אשר לעתים הוחליף ברגע האחרון, ועוד. (8) בשעה שהפליגו בספינות המעפילים, השתמשו האלוטאים במכשירים פרימיטיביים ביותר, שהיו עלולים להינזק בעת טלטולי הדרך והסערות. אי לכך עברו האלוטאים, טרם צאתם לדרך, קורסים קצרים בטכנאות ובתיקון מכשירים. כמג'ן צוירו בחלקי חילוף, ובהמשך גם קיבלו מכשיר נוסף כרזרבה. (9) חנות הקשר הראשונה הוקמה בשנת 1945 בבית ספר בבארי, ומקימה היו ארבעה חיילים מפלוגת ההנדסה 544, כאשר האלוטאי הראשון היה אריה חייקינד. בצפון איטליה הוקמה חנות קשר ב"מועדון החיילים העבריים" ששכן בסימטה ליד כיכר הקהרלה במילנו, בפיקודה של עדה סרני. עיקר תפקידו של מרכז זה היה